સંગીત વિષયમાં પીએચ.ડી.ની પદવી માટેનો શોધ પ્રસ્તાવ

‘‘ઉત્તર ગુજરાતની લોક પરંપરાઓમાં સંગીતનું એક વિશ્લેષણાત્મક અધ્યયન’’

"Uttar Gujarat ni Lok Paramparaoma Sangeet nu Ek Vishleshnatmak Adhyayan"

Synopsis

ડીપાર્ટમેન્ટ ઑફ મ્યુઝિક (વૉકલ)
ફેકલ્ટી ઑફ પરર્ફોમિંગ આર્ટ્સ
ધ મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી ઑફ બરોડા
વડોદરા

: સંશોધક :
સમ્યક રમેશચંદ્ર પારેખ

: શોધ નિર્દેશક :
ડૉ. અશ્વિનીકુમાર સિંઘ

ગાયન વિભાગ
ધ મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી ઓફ બરોડા
વર્ષ : ૨૦૧૬ - ૨૦૨૧

Registration Date : 25/10/2016
Registration No. : FOPA/58

પ્રસ્તુત વિષય પર શોધ કરવાની આવશ્યકતા
Need for Research on this topic

ભારતની અને ગુજરાતની લોકવિદ્યા, લોકપરંપરા અને લોકસંગીતની પરંપરા અત્યંત ઉજવળ રહી છે. એમાં પણ ઉત્તર ગુજરાતની ઓળખ લોકનાટ્ય - ભવાઇ અને એના સંગીતનો પણ સમાવેશ કરી શકાય છે. તો સાથે સાથે વિચરતી જાતિઓ જેવી કે ગઢવી, તુરી, બારોટ, નટ, બજાણીયા, રબારી, ભરથરી, ચારણના અને લોકજીવન સાથે ગુંથાયેલા લોકગીતોના લય, તાલ અને સંગીતની અત્યંત ઉજ્જવળ પરંપરા સમય પ્રમાણે લુપ્ત થાય તે પહેલા આ સંશોધન નિમિત્તે તેને સાચવીને ગ્રંથસ્થ કરવાનો ઉપક્રમ છે. પ્રસ્તુત શોધનિબંધમાં ઐતિહાસિક ઘટનાઓ ઉપર રચાયેલ કથાગીતોમાં રહેલા લોકસંગીતના તત્ત્વને પણ ઉજાગર કરવાનો પ્રયત્ન છે. વિવિધ લોકસંગીતના રાગ, લય અને તાલનો અભ્યાસ કરી તેના સાંગીતિક તત્ત્વને જાણવાનો પ્રયાસ કરવો પણ જરૂરી છે.

❖ **પરિકલ્પના (Hypothesis)**

પ્રસ્તુત વિષય પર શોધ કરવાની ઇચ્છા મને એ જ કારણથી થઈ કે ઉત્તર ગુજરાતમાં અનેક લોકપરંપરાઓ સ્થાપિત થયેલી છે. પરંતુ આ લોકપરંપરાઓને ઉજાગર કરતા પુસ્તકો, સંશોધનો ખૂબ ઓછા પ્રમાણમાં થયેલા છે. તેમાં પણ આ લોકપરંપરાઓના સંગીતના તત્ત્વનો અભ્યાસ કરવો પણ ખૂબ જરૂરી છે. અને સમય પ્રમાણે આ લોકપરંપરાઓના લોકગીતો, લોકનૃત્ય, લોકકથાઓ વગેરે લુપ્ત ન થાય તે માટે આ સંશોધન ગ્રંથસ્થ કરવાનો મારો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય છે.

આ વિષય પર કાર્ય કરીને ફક્ત ડિગ્રી પ્રાપ્ત કરવાનું મારું લક્ષ્ય નથી. ભવિષ્યમાં પણ મારા ઉપરોક્ત વિષયમાં તથ્યોનું દસ્તાવેજીકરણ થાય અને તેનો પ્રાયોગિક રીતે પણ ઉપયોગ થાય અને આવનાર પેઢીને તેનો લાભ મળે તે હેતુ અને ઉદ્દેશ સમાયેલો છે.

❖ **માહિતી એકત્રિત કરવાની પધ્ધતિ (Data Collection)**

શોધકાર્ય દ્વારા નીચેના કાર્યો પૂર્ણ કરવાનું ધ્યેય છે.

➢ ઉત્તર ગુજરાતના વિવિધ પંથકો, જિલ્લાઓ, જ્ઞાતિઓ, ગામો, શહેરો વગેરેની લોકપરંપરાઓનો અભ્યાસ કરી, જે-તે સ્થળની રૂબરૂ મુલાકાત લઈ માહિતી

એકત્રિત કરવી.

- વિવિધ વિદ્વાનો, લોકકથાકારો દ્વારા લખાયેલા લેખો, શોધ પેપર તથા ટીપ્પણીઓનું અધ્યયન કરી માહિતી એકત્રિત કરવી.
- વિવિધ પુસ્તકાલયો, ગ્રંથાલયો તેમજ આકાશવાણી, દુરદર્શન વગેરે કાર્યક્રમોનું અધ્યયન કરી માહિતી એકત્રિત કરવી.
- ઉપરોક્ત માહિતી અને લેખો વગેરેનું લેખન અને આલેખન.
- આ વિષય અંતર્ગત ઉત્તર ગુજરાતની વિવિધ લોકપરંપરાઓનો અભ્યાસ કરી તેમાં આવતા સંગીતના તત્ત્વનો અભ્યાસ કરી તેના રાગ, તાલ અને લયનો અભ્યાસ કરી ઉપયોગીતા શોધવી.
- પૂર્વ ગાયકો, આજના લોકગાયકો, સામાજિક વિદ્વાનો, ગુણીજનો વગેરે સાથે સંગોષ્ઠિ કરી સંશોધનનો આરંભ કરવો.
- વર્તમાન સમય Information Technology હોવાથી દેશવિદેશમાં નાદબ્રહ્મ સંબંધિત સંશોધનો અંગેની વેબસાઇટની મુલાકાત લઈ માહિતી એકત્રિત કરવી.
- ઉત્તર ગુજરાતની વિવિધ લોકપરંપરાઓમાં સંગીતના તત્ત્વનો અભ્યાસ કરી તેનું મૂલ્યાંકન કરવું.
- ઈન્ટરનેટ, ટેક્નોલોજી દ્વારા પણ પૂરતો અભ્યાસ કરવો.

ઉપરોક્ત સામગ્રીના આધારે ઉત્તર ગુજરાતની વિવિધ લોકપરંપરાઓના સંગીતનું અધ્યયન કરી સંશોધન કરવું.

❖ **પુનઃ મૂલ્યાંકન (Review of Literature)**

પ્રસ્તુત વિષયમાં સંબંધિત આંકડા એકત્રિત કર્યા પછી પુનઃ મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું અને બિનજરૂરી આંકડાઓને છોડી દેવામાં આવ્યા તથા સંબંધિત તથ્યોનું વિશ્લેષણાત્મક રૂપમાં પ્રસ્તુત કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

❖ **ઉદ્દેશ (Objective)**

ઉત્તર ગુજરાત પ્રદેશની સાંસ્કૃતિક ધરોહર સમી લોકસંગીતની પરંપરાને ઉજાગર કરવી. ઉત્તર ગુજરાતમાં વસતા ગઢવી, તુરી, બારોટ, નટ, બજાણીયા, રબારી, ભરથરી, ચારણ વગેરેના કંઠમાં રોજગારીના માધ્યમ તરીકે તેમજ જીવનશૈલીના ભાગરૂપે કે જીવન સાથે વણાયેલા પ્રસંગો સાથે ગાવામાં આવતા લોકગીતો, કથાગીતો, લોકનૃત્યો વગેરે સાથે સંકળાયેલ લોકસંગીતને ઉજાગર કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

❖ **સંશોધન કાર્યપદ્ધતિ અને યોજના (Research Methodology)**

પ્રસ્તુત શોધ પ્રબંધમાં પ્રાચીન સમયથી લઈને આધુનિક યુગ સુધી થયેલા ક્રમિક સંશોધનમાં તથા વિષયને અંતર્ગત ઐતિહાસિક તથ્યોનું સંકલન કરી તેમાં આજનો સંદર્ભ વિચારી વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિકોણથી સંશોધન કાર્ય કરવાની યોજના સમાયેલી છે. આ શોધકાર્યમાં એવો પ્રયાસ કરવામાં આવશે કે આ કાર્યની પદ્ધતિ સામાન્ય સંગીતજન સુધી સહેલાઈથી ગ્રાહ્ય થાય તેવી પદ્ધતિઓ અપનાવી કાર્ય પદ્ધતિ અને યોજના છે.

જેમ આગળ કહેવામાં આવ્યું છે તેમ આ વિષયના નિષ્ણાંતો પાસે પ્રત્યક્ષ રહીને જાણકારી પ્રાપ્ત કરવી અને પ્રશ્નાવલી દ્વારા વિધાનો તથા સામાન્ય સંગીતજ્ઞો પાસેથી માહિતી એકત્રિત કરવાની યોજના સમાયેલી છે.

શોધકાર્યના સંભવિત પ્રકરણો

આ અધ્યયન સંશોધનમાં નીચે મુજબના સંભવિત મુદ્દાઓને આવરી લેવામાં આવશે. જેનો મહાનિબંધના પ્રકરણવાર વિષય વિસ્તાર કરવામાં આવશે.

પ્રકરણ : ૧ ઉત્તર ગુજરાતનો સામાજિક, ભૌગોલિક, સાંસ્કૃતિક વારસાનો પરિચય

પ્રકરણ : ૨ લોકપરંપરા એટલે શું ? વ્યાખ્યા, વિભાવના અને વિશેષતાઓ

પ્રકરણ : ૩ લોકસંગીતની વ્યાખ્યા, વિભાવના અને વ્યાવર્તક લક્ષણો

પ્રકરણ : ૪ ઉત્તર ગુજરાતની લોકપરંપરાઓમાં સંગીતનું તત્ત્વ

પ્રકરણ : ૫ ઉપસંહાર

સંદર્ભગ્રંથસૂચિ

પ્રકરણ : ૧
ઉત્તર ગુજરાતનો સામાજિક, ભૌગોલિક, સાંસ્કૃતિક વારસાનો પરિચય

આ પ્રકરણમાં ગુજરાતના ઉત્તર ગુજરાત પ્રદેશના ભૌગોલિક વિસ્તારને પ્રગટ કરવો તેમજ તેની સાથે સાથે ઉત્તર ગુજરાત વિસ્તારની સંસ્કૃતિનો અભ્યાસ કરવો. અને તેમના રીતરીવાજો, માન્યતાઓ, પહેરવેશ, ખાણીપીણી, પ્રસંગો, ઉત્સવો વગેરેને પણ ઉજાગર કરવા તથા સાંસ્કૃતિક સંદર્ભે તેમને મળેલ વારસો, તેની જાળવણી વગેરેની પણ તપાસ કરી સમગ્ર ઉત્તર ગુજરાતની સામાજિક, ભૌગોલિક અને સાંસ્કૃતિક વારસાનો સંશોધન દ્વારા પરિચય આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

પ્રકરણ : ૨
લોકપરંપરા એટલે શું ? વ્યાખ્યા, વિભાવના અને વિશેષતાઓ

આ પ્રકરણમાં ઉત્તર ગુજરાતની ગુજરાતના અન્ય પ્રદેશોથી ભિન્ન હોય એવી લોકપરંપરાઓને લોકો પાસેથી પ્રાપ્ત કરી તેમજ પ્રાપ્ત થયેલી લોક પરંપરાના આધારે લોકપરંપરાની વ્યાખ્યા બધ્ધ કરવી અને તે લોકપરંપરામાં રહેલી લોકવિશિષ્ટતા અને લોકજીવનશૈલીને ઉજાગર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

પ્રકરણ : ૩
લોકસંગીતની વ્યાખ્યા, વિભાવના અને વ્યાવર્તક લક્ષણો

આ પ્રકરણમાં મુખ્યત્વે લોકસંગીતને વ્યાખ્યાબધ્ધ કરવાનો ઉપક્રમ છે. મનુષ્યને ઉત્પત્તિથી લઈને આજ પર્યંત સમગ્ર સૃષ્ટિમાં સંગીતના તત્ત્વનું અનેરું મહત્ત્વ છે. આવા સંગીતના તત્ત્વની ઓળખ ઉભી કરવા તેને વ્યાખ્યાબધ્ધ કરવો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રકરણ : ૪
ઉત્તર ગુજરાતની લોકપરંપરાઓમાં સંગીતનું તત્ત્વ

ઉત્તર ગુજરાત અનેક રીતે સાંસ્કૃતિક વારસાનું પરિવાહક બન્યું છે. અનેક સંદર્ભમાં એની આગવી ઓળખ ટકાવીને બેઠું છે. આ સંદર્ભમાં આ પ્રકરણમાં ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપે ઉત્તર ગુજરાતમાં લોકસંગીતની વિવિધ લોકપરંપરાઓમાં કેવી રીતે ઉજાગર થતું

રહ્યું છે તેની ખૂબ જ ઉંડાણથી તેમજ અનેક વિષયમાં પ્રવેશ કરીને અહીં ચર્ચા કરવામાં આવશે. આ પ્રકરણના પેટા મુદ્દાઓમાં

૪.૧ લોકનાટ્ય-ભવાઈમાં સંગીતનું તત્ત્વ

૪.૨ વિચરતી જાતિઓની લોકપરંપરામાં સંગીતનું તત્ત્વ

૪.૩ આદિવાસીઓની લોકપરંપરાઓમાં સંગીતનું તત્ત્વ

૪.૪ ધાર્મિક પ્રસંગો, તહેવારો, ઉજવણીઓમાં સંગીતનું તત્ત્વ

૪.૫ પ્રકીર્ણ

ઉપરોક્ત પેટા મુદ્દાઓમાં ઉત્તર ગુજરાતની લોકનાટ્ય પરંપરા-ભવાઈ તેમજ ઉત્તર ગુજરાતની વિચરતી જાતિઓ જેવી કે નટ, રબારી, ભરથરી, ચારણ, તુરી, ગઢવી વગેરેના ગીતોમાં સંગીત તત્ત્વને અહીં શોધવા-તપાસમાં આવશે.

વળી આ પ્રકરણ મારા સંશોધનના હાર્દસમું હોઈ આમાં ઉત્તર ગુજરાતની સમગ્ર જાતિઓ જેમાં આદિવાસી સમાજ તેમજ સાધુ, સંત, દેસાઈ, ચૌધરી, પાટીદાર વગેરે કે જેને આપણી પ્રકીર્ણ તરીકે પણ ઓળખી શકીએ એવી સમગ્ર ઇતર લોકજીવન અને લોકસંગીતને અહીં શોધીને તેના વિશે ચર્ચા કરીને તેની વિશિષ્ટતાઓ તારવવાનો ઉપક્રમ છે. ઐતિહાસિક ઘટનાઓ પર રચાયેલ કથાગીતોમાં રહેલા લોકસંગીતના તત્ત્વને પણ ઉજાગર કરવાનો ઉપક્રમ છે.

પ્રકરણ : ૫

ઉપસંહાર

ઉત્તર ગુજરાતની લોકસંગીત પરંપરાને આરંભથી લઈને આજ સુધીની યાત્રાને તપાસીને તેમાં રહેલી ઉપયોગિતા, મનુષ્યજીવનમાં તેનું મહત્ત્વ, લોકસંગીતની આજની સ્થિતિ તેમજ લોકસંગીતની ભવિષ્યની દિશા અંગે પણ કેટલાક દિશા સૂચનો નક્કી કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

-: સંદર્ભ સૂચિ :-

૧. આર્કિયોલોજી ઓફ ગુજરાત, એચ. ડી. સાંકળિયા, ૧૯૪૧.

૨. એથનિક હિસ્ટરી ઓફ ગુજરાત, પી. જી. શાહ, ૧૯૬૮.

૩. ડિસ્ટ્રીક્ટ ગેઝેટિયર્સ, મહેસાણા, ૧૯૭૫.

૪. મત્સ્યપુરાણ ૧૧૪-૫૧ (વે. આ. આનંદ આશ્રમ આવૃત્તિ)

૫. મહાક્ષત્રપ રાજા રુદ્રદામા, વિજયેન્દ્ર સૂરિ, ભાવનગર, ૧૯૩૭.

૬. દિગ્દર્શન, ધ્રુવ આનંદશંકર.

૭. ઈન્વેસ્ટિગેશન ઈન ટુ હિસ્ટોરિક આર્કિયોલોજી ઓફ ગુજરાત, એચ.ડી. સાંકળિયા, ૧૯૪૬.

૮. આર્કિયોલોજી ઓફ ગુજરાત, એચ. ડી. સાંકલિયા, ૧૯૪૧.

૯. મત્સ્યપુરાણ.

૧૦. મૈત્રકકાલીન ગુજરાત, હ. ગં. શાસ્ત્રી, ભા-૧, ૧૯૫૫.

૧૧. ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો, સંપા. ગી. વ. આચાર્ય ૧૯૩૫, ભા. ૨. લેખ નં. ૧૨૨.

૧૨. ગેઝેટીયર ઓફ ધ બોમ્બે પ્રેસિડેન્સી, ૧૮૮૦.

૧૩. ડિસ્ટ્રીક્ટ ગેઝેટિયર, મહેસાણા.

૧૪. બાલગોવિંદ એટલાસ, ધો. ૫, ૬, ૭, સંપાદન, ભાસ્કર રાવ વિદ્વાંસ, નંદલાલ ત્રિવેદી.

૧૫. જિલ્લા વસ્તી ગણતરી પુસ્તિકા, ૧૯૭૧.

૧૬. સેન્સસ હેન્ડબુક, બનાસકાંઠા, ૧૯૬૧.

૧૭. બનાસકાંઠા જિલ્લો, www.wikipedia.org

૧૮. નકશામાં ગુજરાત, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ, ૧૯૭૩.

૧૯. જિલ્લા વસ્તી ગણતરી પુસ્તિકા, સાબરકાંઠા, ૧૯૭૧, નિર્દેશિકા પત્રક-૨.

૨૦. નકશામાં ગુજરાત, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ, ૧૯૭૩.

૨૧. જિલ્લા વસ્તી ગણતરી પુસ્તિકા, મહેસાણા, ૧૯૭૧, શહેર નિર્દેશિકા, પત્રક-૨.

૨૨ મહેસાણા જિલ્લો, www.wikipedia.org

૨૩. ગુજરાત સમાચાર, ૨૩, સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૨.
૨૪. પાટણ જિલ્લા પંચાયત, ગુજરાત સરકાર, www.patandp.gujarat.gov.in
૨૫. અરવલ્લી જિલ્લો, www.wikipedia.org
૨૬. આર્કિટેક્ચરલ એન્ટિક્વિટિઝ ઓફ નોર્ધન ગુજરાત, બર્જેસ, ૧૯૦૩.
૨૭. ગેઝેટિયર ઓફ ધ બોમ્બે પ્રેસિડેન્સી, ૧૮૮૦, પુ.-૫.
૨૮. મહીકાંઠા ડિરેક્ટરી, સંપાદક - દામોદર શાહ, ૧૯૦૫, વિભાગ-૨.
૨૯. ડિસ્ટ્રીક્ટ ગેઝેટિયર, સાબરકાંઠા, ૧૯૭૪.
૩૦. મહેસાણા (પ્રાચીન અર્વાચીન) ક.શ. ભોજક, ૯૫૭.
૩૧. ગુજરાત મધ્યકાલીન ઈતિહાસની સાધન સામગ્રી, ભો.જે. સાંડેસરા, ફાર્બસ ત્રૈમાસિક, ૧૯૪૧, જૂલાઈ-સપ્ટેમ્બર.
૩૨. પાટણ જિલ્લા પંચાયત, સેન્સસ-૨૦૧૧
૩૩. અરવલ્લી જિલ્લા પંચાયત, www.arvallidp.gujarat.gov.in
૩૪. નકશામાં ગુજરાત. યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ, ૧૯૭૩.
૩૫. મહેસાણા જિલ્લા પંચાયત, www.mahesana.nic.in
૩૬. પાટણ જિલ્લા પંચાયત, સેન્સસ-૨૦૧૧
૩૭. બનાસકાંઠા જિલ્લા પંચાયત, www.banaskanthadp.gujarat.gov.in
૩૮. સાબરકાંઠા જિલ્લા પંચાયત, સેન્સસ-૨૦૧૧.
૩૯. મહેસાણા જિલ્લા પંચાયત, સેન્સસ-૨૦૧૧
૪૦. મહેસાણા જિલ્લા પંચાયત, સેન્સસ-૨૦૧૧
૪૧. પાટણ જિલ્લા પંચાયત, સેન્સસ-૨૦૧૧
૪૨. વસ્તી ગણતરી પુસ્તિકા, સેન્સસ-૨૦૧૧
૪૩. સાબરકાંઠા જિલ્લા પંચાયત, સેન્સસ-૨૦૧૧
૪૪. ગુજરાત રાજ્ય, www.digitalgujarat.gov.in
૪૫. Gazzetter of India, Gujarat State, Mahesana, Banaskantha, Sabarkantha District.
૪૬. Gazzetter of India. Gujarat State, Op. City, A.D. 1981.

૪૭.	ગુજરાત રાજ્ય સર્વસંગ્રહ, મનોજ રાવલ, ૨૦૦૧.
૪૮.	ગુજરાત, ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ, ઈ.સ. ૨૦૦૦.
૪૯.	ઋગ્વેદ, ૧૦/૯૦/૧૪
૫૦.	લિંગપુરાણ, અધ્યાય-૫૩
૫૧.	લોકસાહિત્ય અને સંસ્કૃતિ, જયમલ્લ પરમાર.
૫૨.	યજુર્વેદ - ૩૧ सहस्त्र शीर्षा, पुरुषः सहस्त्राक्ष सहस्त्रपात्॥
૫૩.	લોકસાહિત્ય, શ્રી રામચંદ્ર બોડા.
૫૪.	The stand of folklore, Dr. Allan Dunde.
૫૫.	The Practical Sanskrit English Dictionary, V. S. Apte.
૫૬.	हलायुध कोश, श्री जयशंकर जोशी.
૫૭.	हिन्दी कल्पद्रुम, पंडित रामनरेश त्रिपाठी.
૫૮.	ભગવતસિંહજી 'ભગવદ્ગોમંડલ' ભાગ-૮.
૫૯.	જાની કનુભાઈ, 'લોકવાઙમય'.
૬૦.	The New Oxford Dictionary of English, Page-713, Edited by Sutdy Pearsall Oxford University Press, Second Impresion - 2000
૬૧.	'એનસાયક્લોપીડિયા બ્રિટાનિકા' વૉલ્યુમ-૯, ૧૭૬૮.
૬૨.	Allan Dunde, The Study of folklore.
૬૩.	અમૃત પટેલ 'ચંપાની કળીઓમાં કસ્તુરી'.
૬૪.	શ્રી કનુભાઈ જાની, લોકવાઙમય.
૬૫.	ડૉ. જીવરાજ પારધી અને પ્રા. પ્રવીણ દેસાણી, લોકસાહિત્ય અને લોકસંસ્કૃતિ વિમર્શ.
૬૬.	ડૉ. કૃષ્ણદેવ ઉપાધ્યાય 'લોકસંસ્કૃતિ કી રૂપરેખા' સંસ્કરણ-૨૦૦૯.
૬૭.	(અ) રામનારાયણ મિશ્ર 'સંમેલન પત્રિકા : લોકસંસ્કૃતિ વિશેષાંક'
(બ) જયમલ્લ પરમાર : લોકસાહિત્ય કી રૂપરેખા.
૬૮.	ડૉ. કૃષ્ણદેવ ઉપાધ્યાય, લોકસંસ્કૃતિ કી રૂપરેખા.
૬૯.	શ્રીમતી સોફિયા બર્ન : હેન્ડબુક ઓફ ફોકલોર (ફોકલોર સોસાયટી, લંડન-૧૯૧૪)
૭૦.	(અ) પ્રો. એલેકઝાન્ડર એચ ક્રેપી : ધ સાયન્સ ઓફ ફોકલોર

(બ) ડૉ. કૃષ્ણદેવ ઉપાધ્યાય : લોક સંસ્કૃતિ કી રૂપરેખા.

૭૧. ડૉ. કૃષ્ણદેવ ઉપાધ્યાય : લોકસંસ્કૃતિ કી રૂપરેખા.

૭૨. લોક ગુર્જરી વાર્ષિક અંક-૭, જોરાવરસિંહ જાદવ.

૭૩. ગુજરાતી લોક સાહિત્ય, પ્રથમ આવૃત્તિ, ડિસે.૧૯૯૧, પ્રિયકાંત પરીખ.

૭૪. મરદાઈ માથા માટે, પ્રવેશક, જોરાવરસિંહ જાદવ.

૭૫. લોક વાઙ્મય (વિભાવના અને વર્ગીકરણ), કનુભાઈ જાની.

૭૬. ગુજરાતી ગીત સ્વરૂપ વિચાર, ડૉ. ભગીરથ બ્રહ્મભટ્ટ.

૭૭. લોકસંગીત - www.wikipedia.org

૭૮. ગુજરાતી વિશ્વકોશ, ખંડ-૧૯, સંપાદક - ડૉ. ધીરૂભાઈ ઠાકર.

૭૯. ભગવ-દ્ગો-મંડલ, ભાગ-૮, ભગવતસિંહજી.

૮૦. લોકવિદ્યા પરિચય - હસુ યાજ્ઞિક.

૮૧. લોકગીત : તત્ત્વ અને તંત્ર. સંપાદક : ડૉ. બળવંત જાની, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી.

૮૨. લોકવિદ્યા પરિચય - હસુ યાજ્ઞિક.

૮૩. ગુજરાતના લોકવાદ્યો, જોરાવરસિંહ જાદવ.

૮૪. લોકવિદ્યા પરિચય - હસુ યાજ્ઞિક.

૮૫. ગુજરાતના લોકવાદ્યો, જોરાવરસિંહ જાદવ.

૮૬. લોકસાહિત્ય અને લોકસંસ્કૃતિ વિમર્શ.

૮૭. ગુજરાતો સમૃદ્ધ વાઙમય વારસો.

૮૮. લોકગીત : તત્ત્વ અને તંત્ર, સંપાદક - ડૉ. બળવંત જાતી, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી.

૮૯. ઉત્તર ગુજરાતની લોકકથાઓ.

૯૦. લોકમહાકાવ્ય અને બીજા લેખો, હસુ યાજ્ઞિક.

૯૧. ભવાઈ સંગ્રહ - કર્તા - મહીપતરામય રૂપરામ, સંપાદક - દિનકર ભોજન, ગુરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર, ઈ.સ. ૨૦૦૩.

૯૨. ગુજરાતનો સમૃદ્ધ વાઙ્મય વારસો, ડૉ. નિરંજન રાજ્યગુરુ.

૯૩. વી. એસ. આપ્ટે, સંસ્કૃત શબ્દકોશ.

૯૪. વ્રતરાજ નિવેદન, પૃ. ૩ (આવૃત્તિ - ૧)

૯૫. 'ગુજરાતી લોકસાહિત્યમાળા' મણકો-૧, સંપાદક - ગુજરાત લોકસાહિત્ય સમિતિ
૯૬. લોકવાઙ્મય - શ્રી કનુભાઈ જાની.
૯૭. લોકસાહિત્ય અને લોકસંસ્કૃતિ વિમર્શ, સંપાદક - ડૉ. જીવરાજ પારધી અને પ્રા. પ્રવીણ દેશાળી.
૯૮. 'રાસડાનો રંગ' શ્રી ખોડીદાસ પરમાર.
૯૯. આપણી લોકસંસ્કૃતિ, શ્રી જયમાલ પરમાર.
૧૦૦. રાસડાનો રંગ, શ્રી ખોડીદાસ પરમાર.
૧૦૧. આપણી લોકસંસ્કૃતિ, શ્રી જયમલ્લ પરમાર.
૧૦૨. ગુજરાતના સાંસ્કૃતિક પ્રવાસો, પ્રકાશક - શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તક ભંડાર.
૧૦૩. રાસડાનો રંગ - શ્રી ખોડીદાસ પરમાર.
૧૦૪. રૂબરૂ મુલાકાત, શ્રી નરઘણસિંહ વાઘેલા, હારીજ, જિ. પાટણ.
૧૦૫. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી નિમેશ ત્રિવેદી, અમદાવાદ.
૧૦૬. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી નિમેશ ત્રિવેદી, અમદાવાદ.
૧૦૭. ભવાઈ સંગ્રહ-કર્તા : મહીપનરામ રૂપરામ, સંપાદક : દિનકર ભોજક, પ્રકાશક - ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ઈ.સ. ૨૦૦૩.
૧૦૮. રૂબરૂ મુલાકાત - શ્રી નિસર્ગ ત્રિવેદી.
૧૦૯. રૂબરૂ મુલાકાત - શ્રી વિઠ્ઠલભાઈ બારોટ, સાંકરા.
૧૧૦. ભવાઈ સંગ્રહ-કર્તા : મહીપતરામ.
૧૧૧. રૂબરૂ મુલાકાત - શ્રી નિરૂબેન બી. ચારણ, લાખવડ.
૧૧૨. રૂબરૂ મુલાકાત - શ્રી ઈશરદાન ચારણ, મહેસાણા.
૧૧૩. રૂબરૂ મુલાકાત - શ્રી જોગીદાન ચારણના ઓડીયો રેકોર્ડિંગ મુજબ.
૧૧૪. રૂબરૂ મુલાકાત - શ્રી ભાનુદાન કવિ, જી. સિંહાઢાયસ
૧૧૫. રૂબરૂ મુલાકાત - શ્રી લક્ષ્મીબા ગઢવી
૧૧૬. રૂબરૂ મુલાકાત - શ્રી જીજીબાઈ ચારણ, દેવરાયણ
૧૧૭. રૂબરૂ મુલાકાત - શ્રી જયરાજ ગઢવી, જોટાણા.
૧૧૮. ભારતીય સંસ્કૃતિ કોષ, ખંડ-૨.

૧૧૯. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી ચરખીબેન પંડ્યા, ગાબર
૧૨૦. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી ગંગાબેન ફરેડી
૧૨૧. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી વાલીબેન પંડ્યા, માલપુર
૧૨૨. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી રતિલાલ પંડ્યા, માલપુર
૧૨૩. રાયકા રામાયણ (માલધારી મુવમેન્ટ-૩) મનુ માલધારી, પાર્થિક પ્રકાશન, ઊંઝા
૧૨૪. પાટણવાડા અને રબારી સમાજના લોકગીતો, લેખન - કાનજી માલધારી.
૧૨૫. વહેતી ગંગા વિહોતર, કાનજી માલધારી.
૧૨૬. રૂબરૂ મુલાકાત : (ગાયન) શ્રી સાબીરભાઈ મીર, માલણ
૧૨૭. રૂબરૂ મુલાકાત : (ગાયન) નસરીન મીર, માલણ
૧૨૮. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી હાજીભાઈ મીર, પાલનપુર
૧૨૯. આદિવાસી ઉત્કર્ષ યોજનાઓ, ''માહિતી ખાતુ,'' ગુ.રા., ગાંધીનગર, નવેમ્બર-૨૦૦૦.
૧૩૦. ગેઝેટિયર ઓફ ઈન્ડિયા, જી. ડી. પટેલ.
૧૩૧. ડાંગના લોકગીતો (એક અભ્યાસ) ડૉ. પ્રભુ આર. ચૌધરી.
૧૩૨. ગુજરાતની આદિવાસી સંસ્કૃતિ 'ડાંગ જિલ્લો', ગુ.રા. માહિતી ખાતુ, ગાંધીનગર.
૧૩૩. ગેઝેટિયર ઓફ ઈન્ડિયા, ડાંગ જિલ્લો, જી. ડી. પટેલ.
૧૩૪. ગુજરાતી લોકસહિત્યમાળા - મણકાં-૧, સંપાદક - ગુજરાતી લોકસાહિત્ય સમિતિ.
૧૩૫. ગુજરાતી આદિવાસી સંસ્કૃતિ, ડાંગ જિલ્લો, ગુ.રા. માહિતી ખાતું ગાંધીનગર.
૧૩૬. ડાંગના લોકગીતો (એક અભ્યાસ) ડૉ. પ્રભુ આર. ચૌધરી.
૧૩૭. રૂબરૂ મુલાકાત : યેમનાબેન બુધીયાભાઈ ચૌધરી (ગૌરાઈ ગીત)
૧૩૮. રૂબરૂ મુલાકાત - સુમનબેન કાશીનાથભાઈ ચૌધરી (ફેરાગીત)
૧૩૯. રૂબરૂ મુલાકાત - ફુલુભાઈ રાયાજીભાઈ ચૌધરી
૧૪૦. રૂબરૂ મુલાકાત - ઠાકર્યા નૃત્ય ગંગજ્ય ભોંગુભાઈ કુંવર
૧૪૧. રૂબરૂ મુલાકાત - તમાસા ગીત - મોતીરામભાઈ મંગાભાઈ વાઘેશ
૧૪૨. 'બ્રહ્મભટ્ટ યુવક' રજતજયંતિ અંક, અમદાવાદ, ૧૯૬૫, પદ્મશ્રી કે. કે. શાસ્ત્રી.
૧૪૩. શ્રી કેશુભાઈ બારોટ : 'સમાજ શિલ્પી'.
૧૪૪. શ્રી કેશુભાઈ બરોટ, 'સમાજ શિલ્પી'.

૧૪૫. રૂબરૂ મુલાકાત : રમણ બારોટ, મુ.પો. જલોત્રા, તા. વડગામ, જિ. બનાસકાંઠા.

૧૪૬. રૂબરૂ મુલાકાત : નવઘણસિંહ વાઘેલા, મુ.પો. કુકરાણા, તા. હારીજ, જિ. પાટણ.

૧૪૭. રૂબરૂ મુલાકાત : અમૃતાબેન સરદારભાઈ બારોટ, મુ.પો. વરવાડા, તા. ઊંઝા, જિ. મહેસાણા.

૧૪૮. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી ભલુભાઈ બારોટ, મુ.પો. સાંકરા, તા. હારીજ, જિ. પાટણ.

૧૪૯. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી ભૂરીબા, કુકરાણા, તા. હારીજ, જિ. પાટણ

૧૫૦. આંજણા ઈતિહાસ - શ્રી ઈશ્વરભાઈ બારોટ.

૧૫૧. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી મુળજીભાઈ ચૌધરી, પટોસણ

૧૫૨. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી હિમાંશુ ચૌધરી, પટોસણ (લોકગાયક)

૧૫૩. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી ભીખીબેન ચૌધરી, પટોસણ

૧૫૪. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી દીનાબેન ચૌધરી, હોડા

૧૫૫. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી વર્ષાબેન ચૌધરી, પટોસણ

૧૫૬. મહાજાતિ ગુજરાતી - ચંદ્રકાંત બક્ષી.

૧૫૭. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી મનુભાઈ પટેલ, બાલીસણા, જિ. પાટણ.

૧૫૮. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી વિનાયકભાઈ રાવલ, ઊંઝા, જિ. મહેસાણા

૧૫૯. રૂબરૂ મુલાકાત : શ્રી ભીખીબેન પટેલ, બાલીસણા, જિ. પાટણ.